

УДК:347.9921.6

Стефанія Осадчук,

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри правового регулювання
економіки та правознавства
Тернопільського національного
економічного університету

**ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО СУДОВИЙ ЗБІР » -
ПЕРЕШКОДА ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ**

Анотація

В статті розглядається вплив розмірів судового збору на доступність судового розгляду справ та на досягнення мети по запобіганню необґрунтованих звернень до суду.

Ключові слова: *судовий збір, доступність правосуддя, судочинство, розмір судового збору*

Аннотация

В статье рассматривается влияние размеров судебного сбора на доступность судебного рассмотрения дел и на достижение цели по предупреждению необоснованных обращений в суд.

Ключевые слова: *судебный сбор, доступность правосудия, судопроизводство, размер судебного сбора*

Law of Ukraine “On Court Fee” – is an obstacle of the access to justice

Annotation

This article considers the effect of the amount of a court fee on affordability of a court hearing, as well as on reaching the goal of preventing unjustified appeals.

Key words: *court fee, affordability of public justice, court proceedings, court fee amount.*

Судовий збір, як складова інституту судових витрат, повинен служити виконанню загальних завдань економічної політики держави і сприяти досягненню власних «вузьких» цілей по запобіганню необґрунтованих звернень до суду, спонукання учасників спору виконувати обов'язки добровільно і до більш повної компенсації витрат держави.

Тим часом практика показує, що поки в нормативному регулюванні інституту судового збору наявні окремі недоліки, що не забезпечують досягнення поставлених цілей та виконання вказаних завдань. На практиці зустрічаються і помилки, які можна пояснити не тільки недостатнім законодавчим регулюванням окремих положень судового збору у цивільному, господарському, адміністративному процесі, але й недостатньою теоретичною розробкою існуючих проблем даного інституту. У правовій науці проблема судового збору взагалі не піддавалася комплексній монографічній розробці, практично відсутні і спеціальні дослідження окремих його положень. Юридична література у цій сфері в більшості представлена у вигляді нечисленних статей, що стосуються окремих спірних положень, що виникають у ході правозастосовної діяльності, розділів і підрозділів навчальних посібників та підручників, а також коментарів до ЦПК, ГПК, КАС України.

Складність цієї проблеми, розростання дискусії навколо неї і обумовило актуальність її дослідження.

У різні часи дослідженню означеного питання приділяли увагу А.Андрушко, Ю.Білоусов, А.Бонер, М. Бородін, М. Вафин, Р. Гукасян, В. Кройтор, В. Пучинський, Н. Сакара, Р. Стефанчук, О.Угриновська, П. Шевчук та ін.

З проголошенням України незалежною державою право кожного на судовий захист стало одним із фундаментальних прав людини, гарантованих у конституційному порядку (ст. 55 Конституції України) [1]. Закріплене в конституціях більшості розвинутих держав, воно посідає чільне місце в структурі конституційно-правового статусу людини. Право на правосуддя відображається в основних засадах судочинства. Зміст цього права складається з ряду елементів, серед яких чи не найголовнішим є доступність правосуддя.

Доступність правосуддя означає: проста і всім зрозуміла система судів. Немає жодного правового спору щодо захисту прав особи, який не можна було б передати до суду.

Доступність правосуддя покладає на суди обов'язок не відмовляти у розгляді справ, віднесених до їхньої юрисдикції, та в захисті порушених прав особи.

Вимога про доступність правосуддя не може вважатися дотриманою, поки не створено ефективної системи надання правової допомоги безоплатно або за доступну плату для людей з низьким рівнем достатку.

Правосуддя не можна вважати доступним і тоді, коли система судів є складною, заплутаною та складає значні труднощі у визначенні компетентного суду для вирішення конкретної справи. Поінформованість людей про організацію і діяльність судів є також необхідною умовою доступності правосуддя. Водночас доступність правосуддя не позбавляє осіб можливості вирішити свій правовий спір у позасудовому порядку.

Навпаки, держава повинна сприяти розвитку таких недержавних інституцій, як третейські суди, медіатори тощо, які допомагають залагодити спір, не доводячи його до суду.

Беззаперечно, доступним правосуддя є лише тоді, коли законом забезпечено достатнє фінансування судів і гідну зарплату суддям. Судові витрати не повинні бути перешкодою для судового захисту. Судовий збір повинен покривати усі платежі за послуги суду щодо розгляду справи, але не може бути перешкодою для звернення малозабезпечених громадян.

1 листопада 2011 року набрав чинності Закон України «Про судовий збір» [2]. Цей Закон визначає правові засади справляння судового збору, платників, об'єкти та розміри ставок судового збору, порядок сплати, звільнення від сплати та повернення судового збору. Судовий збір за цим законом – це збір, що справляється на всій території України за подання заяв, скарг до суду, а також за видачу судами документів і включається до складу судових витрат. Платниками судового збору є громадяни України, іноземці, особи без громадянства, підприємства, установи, організації, інші юридичні особи (у тому числі іноземні) та фізичні особи – підприємці, які звертаються до суду.

Сам по собі такий закон був безумовно потрібний, адже до цього часу існувала незрозуміла система сплати при подачі позову і державного мита, і збору на інформаційно-технічне забезпечення судового розгляду. І те, і інше йде до бюджетів, а судам фактично нічого не попадає, люди змушені, сплачуючи не відомо за що при подачі позовів кошти (деколи – чималі), добровільно-примусово ще й надавати судам поштові конверти, марки, папір, адже держава суди майже не фінансує.

Закон складено досить продумано, та головна його проблема в тому, що влада цим законом явно продовжує курс на обмеження доступу населення до правосуддя. На цей час це зроблено шляхом досить істотного підвищення розміру судового збору за подачу позовів і заяв до судів першої інстанції і дуже значного підвищення судового збору при апеляційному та касаційному оскарженні рішень судів. Ставки судового збору при зверненні до господарських судів взагалі стали космічними. Введено сплату судового збору в окремих випадках – в яких раніше нічого сплачувати не було потрібно, наприклад, за подачу заяв про забезпечення доказів або забезпечення

позову. За окремими змішаними позовами знадобиться сплачувати одночасно дві різних ставки судового збору.

В цілому слід зазначити, що звернення за судовим захистом стає все більш дорогим “задоволенням” і “задоволенням” для більш заможних громадян. Напевне, на погляд авторів законопроекту, не має чого “черні” всілякими дрібницями відволікати державні судові установи від судових спорів “еліти”[6].

Та й ще доходи держбюджету дещо підвищуються і не знадобиться витратити кошти на збільшення апаратів судів, які на цей час є перевантаженими.

Так як судовий збір буде вираховуватись з врахуванням прив'язки його розміру до рівня мінімальної заробітної плати, тому з кожним роком його величина буде зростати автоматично. Раніше державне мито визначалось, виходячи із необкладуваного податком мінімуму доходів громадян (17 гривень), який залишається незмінним уже багато років. Таким чином, можна прогнозувати загострення і без того важкої ситуації, пов'язаної із захистом прав малозабезпечених громадян і дрібних підприємств в судах.

Натомість голова Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних та кримінальних справ Леонід Фесенко стверджує, що зменшення загальної кількості справ пришвидшить і зробить ефективнішим здійснення правосуддя. Він апелює, зокрема, до того, що сьогодні в Україні кількість справ у судах на одиницю населення вища, ніж в інших європейських країнах: «Є тисячі скаргників, які безперервно судяться з родичами, сусідами, журналістами лише тому, що отримують від цього задоволення. Нові параметри збору стримуватимуть таких позивачів» [6]. І він певною мірою має рацію. На думку багатьох фахівців, з імплементацією закону конфліктуючі сторони намагатимуться відшукати консенсус у позасудовому порядку, сприятиме поширенню в країні практики медіації (за досвідом США, ЄС), яка полягає в тому, що сторони для отримання компромісного рішення залучають фахівця-посередника. Але це лише один бік медалі.

На другому боці тієї самої медалі викарбувані повсякденна практика порушення прав громадян державними органами, ігнорування ними законодавства, тотальна корупція. Це не залишає населенню іншого виходу, як шукати правди в судах. Саме цей чинник (а не пристрасть українців до тяжб) зумовлює той факт, що суди в Україні завалені скаргами.

Аналізуючи вищезазначене, слід відзначити, що прийняття Закону України «Про судовий збір» не змогло забезпечити поєднання впливу розміру судового збору, з однієї сторони, на максимальну компенсацію витрат держави по здійсненню судової діяльності, з іншої сторони – на доступність судового розгляду справи.

На нашу думку, розмір судового збору має бути обумовлений насамперед видом і складністю справи, а прив'язаний до рівня, який принаймні покриває видатки суду

на відправлення кореспонденції, технічний запис тощо. Водночас сплата судового збору не повинна бути умовою звернення до Феміди. Судовий збір та всі витрати мають стягуватися з особи, не на користь якої постановлено судове рішення, після розгляду справи.

Отож, створення належних умов для здійснення правосуддя вимагає проведення цілого комплексу законодавчих та організаційних заходів. Саме лише збільшення фінансування судів без структурних та організаційних змін, так само як і здійснення перетворень без достатньої фінансової основи, не дасть очікуваного результату.

Покращенню фінансування судів сприятиме сплата судового збору, надходження від якого спрямовуватимуться на забезпечення потреб судового процесу в судах.

Список літератури:

1. Конституція України //Відомості Верховної Ради України, 1996, № 30, ст. 141.
2. Про судовий збір: Закон України від 08.07.2011 № 3674-VI // Голос України від 03.08.2011 № 142.
3. ГПК України від 06.11.1991 № 1798-XII //Відомості Верховної Ради України, 1992, №6, ст.56.
4. ЦПК України від 18.03.2004 № 1618-IV //Відомості Верховної Ради України, 2004, N40-41, 42, ст.492.
5. КАС України від 06.07.2005 № 2747-IV //Відомості Верховної Ради України, 2005, N35-36, №37, ст.446.
6. Григор'єв І. Феміда ля комедія: в Україні істотно підвищено судовий збір. - Тиждень, 31 жовтня, 2011року.
7. Коліушко І., Куйбіда Р. Пріоритети судової реформи на сучасному етапі. - Право України. - 2010. - № 5. – С.
8. Куйбіда Р. Реформування правосуддя в Україні: стан та перспективи. – К.: Видавництво «Атіка», 2004. – 288 с.
9. Ларін М. Право на доступ до правосуддя: ілюзорне чи реальне? // Юридичний вісник України. – 2003.– 4–10 жовтня.
10. Підлісний Є. Дискусія: Поза зоною досяжності//Український юрист. – 2011. - №12. – С.
11. Притика Д. Створення науково обґрунтованої системи правосуддя в Україні — головна мета судової реформи. - Право України. - 2009. - № 12. – С.
12. Сакара Н. Проблема доступності правосуддя у цивільних справах //Право України. – 2004. - № 1. – С.26-31.